

Rysslands konservativa vändning och den globala anti-genusrörelsen

Emil Edenborg*

Institutionen för etnologi, religionshistoria och genusvetenskap, Stockholms universitet, Sverige

Abstract: Russia's conservative turn and the global anti-gender movement

The amendments to the Constitution of the Russian Federation adopted after a 2020 referendum included a constitutional ban on same-sex marriage. This is a recent manifestation of the turn to 'traditional values' in Russian politics and society, the best-known expression of which is the 2013 ban on 'propaganda for non-traditional sexual orientation'. This development cannot be understood as solely reflecting 'traditional' attitudes of the Russian population, nor as a backlash against LGBTQ activism. The turn to 'traditional values' must be considered in the context of a global pattern of increased pro-family mobilization, which opposes LGBTQ rights, feminism and the alleged undermining of gender as biologically determined and strictly binary – described by researchers as 'anti-gender mobilization'. Traditionalist politics in Russia should be analysed in a transnational and international perspective, but conservative mobilization is not a monolithic phenomenon. Using the concept of 'discourse coalition' developed by Maarten Hajer, I show how the identification of shared storylines enables a range of actors to act in similar ways, sometimes coordinating their actions, despite ideological, religious or strategic disagreements, on the domestic as well as the global arena.

Keywords: Russia, traditional values, anti-gender mobilization, discourse coalition, LGBTQ

Inledning

Våren 2006, vid ungefär samma tidpunkt som upplopp och våldsamheter fyllde Moskvas huvudgata Tverskaja Ulitsa efter att motdemonstranter attackerat en manifestation som annonserats som stadens första Pridemarsch, infördes det första ryska förbudet mot »propaganda för homosexualitet» i regionen Rjazan. Liknande lokala lagar infördes därefter i andra städer och 2013 röstades ett nationellt förbud mot vad som nu kallades »propaganda för icke-traditionell sexualitet» riktad till barn igenom av den federala duman. Inskränkningar av hbtq-personers rättigheter och officiell retorik som utmålar homosexuella och transpersoner som en fara för nationens säkerhet

*Kontaktinformation: Emil Edenborg, e-post: emil.edenborg@gender.su.se

liksom barns trygghet (Persson, 2015), är en del av en konservativ vändning i Ryssland där vikten av att skydda den heterosexuella familjen och »traditionella» könsroller framhålls. Inte sällan kopplas »familjevärden» till det demografiska projektet att öka landets födslotal (Gradskova, 2020; Temkina & Zdravomyslova, 2014). Politisk homofobi har ett brett stöd i många olika läger i Ryssland, särskilt bland organisationer kopplade till ortodoxa kyrkan, liksom i folkopinionen (Levada Tsentr, 2018). Uppslutningen är dock långt från total. Yngre, utbildade och urbana ryssar är mer positiva till hbtq-personers rättigheter, det finns ett flertal relativt synliga aktiviströrelser, i kritiska medier uppmärksammas övergrepp mot hbtq-personer och sedan frågor om sexualitet under 2010-talet hamnat på den politiska agendan har även många oppositionspolitiker successivt positionerat sig som hbtq-vänliga (Patalakh, 2020).

Om vi femton år efter händelserna i Moskva och Rjazan blickar ut över Öst- och Centraleuropa, där högernationalistiska regeringar bland annat i Ungern och Polen infört lagar som begränsar hbtq-personers och kvinnors frihet och hetsar mot »hbtq-ideologi» eller »genusideologi» som de menar påtvingas dem av väst, förefaller den konservativa vändningen i Ryssland ha förebådat vad vi idag ser i dessa länder. I ett globalt perspektiv finns tydliga paralleller mellan utvecklingen i Ryssland och vad som forskare beskrivit som ett transnationellt mönster av »antigenus-politik» under 2010-talet, där konservativa grupper angriper alltifrån homosexuellas och transpersoners rättigheter, till abort, sexualundervisning, jämställdhetsintegrering och genusvetenskap under förevändningen att bekämpa ideologisk indoktrinering (Kuhar & Paternotte, 2017). I en intervju med *Financial Times* påstod Vladimir Putin att barn i Europa nu får lära sig att det finns fem eller sex kön (Barber et al., 2019) och under det årliga mötet på Valdaiklubben 2021 menade presidenten att barn »utas i att en pojke kan bli flicka och tvärtom», något han beskrev som »monstruöst» och »på gränsen till ett brott mot mänskligheten» (lenta.ru, 2021). Tankefiguren om att stävja en hotande könsupplösning ekar tydligt på andra ställen, som när Brasiliens nyutnämnde minister för kvinnor och mänskliga rättigheter menade att valet av Jair Bolsonaro till president innebär att »en ny era har börjat, där pojkar klär sig i blått och flickor i rosa» (Folha de S. Paulo, 2019).

Utgångspunkten för denna artikel är att den konservativa mobilisering med udden riktad mot bland annat hbtq-personers och kvinnors rättigheter som skett under 2000-talet i Ryssland måste förstås i en internationell och transnationell politisk kontext, där såväl bredare mönster som konkreta globala kopplingar synliggörs. Samtidigt riskerar en alltför generaliserande och homogeniserande förståelseram skymma viktiga olikheter. Varje konservativ mobilisering har sin förhistoria och intellektuella genealogi, tar sig olika uttryck och måste ses i ljuset av sin specifika kontext. Hur bör vi då betrakta den familjekonservativa vändningen i Ryssland i förhållande till utvecklingen i Central- och Östeuropa? Uttryckt mer generellt: hur kan vi förstå den genuspolitik som präglat stat och samhälle i Ryssland under de två senaste decennierna, i relation till ett bredare globalt mönster av ökat vurmande för familjevärden, fasta könsroller och heterosexualitet? Med fokus på statens och andra

samhällsaktörers retorik och politik kring »traditionella värden» i Ryska Federationen, och särskilt dess följder för hbtq-rättigheter, syftar denna artikel till att begripliggöra överlappningar och sammankopplingar mellan olika fall av konservativ mobilisering. Med hjälp av det teoretiska begreppet »diskurskoalition», som utvecklats av statsvetaren Maarten Hajer, visar jag hur en gemensam retorik om »traditionella värden», dels som en fråga om nationell suveränitet och stabilitet, dels som en fråga om att skydda barn, möjliggör en synbar enighet och grund för mobilisering bland aktörer tvärsöver ideologiska, religiösa och strategiska motsättningar. Materialet jag analyserar i denna breda översikt utgörs av nyhetsartiklar från rysk- och engelskspråkig press, rapporter publicerade av ryska och internationella icke-statliga organisationer samt tidigare forskning kring hbtq-politik i Ryssland.

I nästa avsnitt presenteras olika sätt att teoretiskt förstå och analysera global konservativ mobilisering och begreppet diskurskoalition introduceras. Därefter diskuteras, i tur och ordning, framväxten av en diskurskoalition kring »traditionella värden» i Ryska Federationen under 2000-talet, samt hur denna idé möjliggjort transnationella och internationella koalitioner mellan ryska aktörer och en bred samling grupper och stater. Avslutningsvis diskuterar jag den vidare betydelsen av slutsatserna samt föreslår områden för framtida forskning.

Att begripliggöra transnationell seksualkonservativ mobilisering

Hur kommer det sig att frågor kring kön och sexualitet under det senaste decenniet fått en sådan politisk sprängkraft inte bara i Ryssland och dess postsovjetiska grannländer, utan även i Central- och Östeuropa och på många andra håll? Forskning om konservativ och nationalistisk mobilisering som saknar genusperspektiv tenderar att nämna jämställdhet och hbtq-frågor som några bland många andra fokusområden för dessa rörelser. Detta är naturligtvis riktigt i den bemärkelsen att förespråkare för »traditionella värden» inte enbart intresserar sig för frågor som abort och samkönade äktenskap. Samtidigt visar feministisk forskning att kvinnors och sexuella minoriteters rättigheter knappast är en slumpvis vald måltavla utan att genuspolitik historiskt varit en helt central del i nationalistiska projekt. Könade föreställningar underbygger nationella identiteter och fungerar för att symboliskt åtskilja det nationella »vi:et» från ett främmande »dem». Ideal om kvinnan som reproducerar nationen i rollen som hustru och moder, mannen som leder och försvarar nationen mot hot, och den heterosexuella familjen som ett mikrokosmos av nationen, införlivades i 1800-talets nationsbyggande projekt i Europa (Yuval-Davis, 1997). Reglering och disciplinering av »rätt sorts» kön och sexualitet, liksom att den som avviker från dessa ideal exkluderas från den nationella gemenskapen och utpekas som ett hot mot moral, ordning och säkerhet, återkommer i nationalistiska rörelser och staters politik världen över (Puri, 2016).

För att begripliggöra de specifika dynamikerna bakom konservativ mobilisering i ett visst historiskt sammanhang framhåller vissa forskare dess *reaktionära* dimension

och pekar på hur sådana rörelser kan ses som svar på progressiva rörelsers framsteg under de senaste decennierna. Social rörelse-litteratur har exempelvis pekat på hur miljörörelsen och kvinnorrörelsen och deras politiska och idémässiga påverkan i västvärlden från 1970-talet och framåt banade väg för motrörelser (*countermovements*) bestående av grupper som såg sin livsstil, sina värderingar och sin ställning i samhället som hotade av dessa förändringar (Meyer & Staggenborg, 1996). Statsvetare har på liknande sätt analyserat stödet för auktoritära och högerkonservativa ledare som Trump och Orbán som uttryck för en «kulturell backlash» mot en snabb förändring i värden och attityder (Norris & Inglehart, 2019). Feministiska forskare har också beskrivit framväxten av sådana strömningar som en backlash och motrörelse mot progressiv politik, men understryker betydelsen av maktrelationer. Konservativ mobilisering, menar de, handlar till stor del av att bevara och återskapa hierarkier kopplade till kön, ras och klass och att skydda privilegier som vissa grupper lärt sig ta för självklara. Kvinnors och minoriteters krav på representation och rättigheter uppfattas därmed som orättfärdiga och förtryckande (Blais & Dupuis-Déri, 2012).

Andra forskare påpekar emellertid att seksualkonservativa rörelsers framväxt inte nödvändigtvis föregås av progressiva framsteg eller ens existensen av synliga rörelser för kvinnors eller minoriteters rättigheter. Exempelvis sker ibland en kraftfull mobilisering mot hbtq-rättigheter i sammanhang där nationell hbtq-aktivism är helt osynlig eller kraftigt marginaliserad, vad som beskrivits som »anticipatorisk motmobilisering» (Weiss, 2013; se också Mos, 2020). Framväxten av aggressiv och hbtq-fientlig politik i sammanhang där rättigheter saknas och det inte framförs politiska krav på samkönade äktenskap eller transrättigheter pekar på att konservativ mobilisering åtminstone inte alltid kan ses som en backlash på progressiva framsteg. Istället finns anledning att undersöka hur diskurser cirkulerar globalt och hur transnationella flöden av idéer, resurser och organiseringsformer har betydelse för uppkomsten av sådana rörelser och vilka uttryck de tar. Politisk homofobi är enligt Meredith Weiss och Michael Bosia (2013) ofta »modulär» på så sätt att den tar sig likartade uttryck och använder sig av samma troper (såsom »utländskt sponsrade homosexuella nätverk») i vitt skilda sammanhang.

På liknande sätt understryker litteraturen om «anti-genuspolitik» (Kováts & Pöim, 2015; Kuhar & Paternotte, 2017) hur samma tankefigurer cirkuleras och replikeras i olika kontexter. Inspirerade av Vatikanens kritik mot «genus» på 1990-talet använder sig en rad rörelser i Europa, Syd- och Nordamerika av en närmast identisk retorik om «genusideologi» som får beteckna alltifrån sexualundervisning, samkönade äktenskap, abort, lagstiftning mot våld i nära relationer till genusstudier på universiteten. Gemensamt för retoriken är att »genus», som får beteckna alla idéer om att kön innefattar sociala och kulturella dimensioner som inte enbart kan härledas till biologi, förkastas som farlig och omstörtande. Medan sådan antigenusretorik tills nyligen framförallt var ett religiöst fenomen har vi under 2010-talet sett hur högerpopulistiska partier i Europa och Nordamerika plockat upp tanken om »genus» som ett hot mot familjen, barn, samhället, nationen eller till och med civilisationen

i sig (Gunnarsson Payne & Korolczuk, 2021). Motståndet mot »genus» förekommer således både i religiös och sekulär tappning, samt i kombinationer av de två.

Samtidigt bör inte alla samtida former av motstånd mot jämställdhet och sexuella rättigheter buntas samman. Det finns förvisso överlappningar och beröringspunkter mellan olika rörelser som förespråkar konservativ genuspolitik, såsom religiösa fundamentalister från olika trosinriktningar och sekulära högnationalistpartier (Datta, 2021). Det är tydligt att det förekommer samröre, tankeutbyten och ibland direkt geopolitiskt inflytande. Generaliserande beskrivningar som den »globala högern», en »export av amerikanska kulturkrig» eller en »våg av homofobi» riskerar dock att leda tankarna fel genom att överdriva uniformiteten i sådana globala trender och underskatta nyanser, komplexitet och skillnader (Paternotte & Kuhar, 2018).

För att förstå hur sådana politiska projekt stundtals kan sammanfalla och konvergera trots ibland fundamentala ideologiska skillnader menar jag att begreppet *diskurskoalition* erbjuder en användbar lins. Termen har utvecklats av statsvetaren och miljöforskaren Maarten Hajer (1993, 2006), som använder det för att förklara hur människor som inte fullt ut förstår varandra och till och med kan ha viktiga menings-skiljaktigheter, ibland sammanstrålar kring gemensamma berättelser eller *storylines*, vilka möjliggör kommunikation och politisk handling. En diskurskoalition syftar på: »a group of actors that, in the context of an identifiable set of practices, share the usage of a particular set of storylines over a particular period of time» (Hajer, 2006, s. 70). En storyline, menar Hajer, är en kondenserad utsaga i vilken element från flera diskurser kombineras till en synbarligen koherent helhet som fungerar som en sorts diskursiv »genväg» genom att skyla över komplexitet och motsättningar. Ett exempel från Hajers forskning kring miljöpolitik är hur termen »syraregn» (*acid rain*) under 1980-talet blev en etikett för en rad komplexa miljöproblem, som gav intrycket av att man talade om samma saker trots att en gemensam förståelse av problemen saknades. På så sätt möjliggjorde den gemensamma användningen av »syraregn» meningsfulla politiska insatser, tvärsöver ideologiska, vetenskapliga och intressebetingade motsättningar.

Begreppet diskurskoalition är sprunget ur lingvistiskt orienterade policystudier vars fokus ligger på hur politiska »problem» artikuleras genom sociala interaktioner och framförallt hur dessa språkliga konstruktioner möjliggör politisk organisering och handling. Diskurs definieras av Hajer på ett minimalistiskt sätt som ligger nära en allmänt vedertagen förståelse av ordet – som en samling idéer, begrepp och kategorier genom vilka mening tillskrivs olika fenomen (Hajer, 1993, s. 45). Medan andra diskursanalytiska traditioner (såsom Laclau och Mouffes diskursteori) arbetar med mer omfattande definitioner och erbjuder ambitiösa begreppsapparater för att studera meningsskapande processer i detalj, tar jag fasta på Hajers fokus på diskursers politiska effekter och organisatoriska potential. Mer specifikt erbjuder termen diskurskoalition ett sätt att begreppsliggöra och beskriva den process varigenom olika politiska aktörer sammanstrålar kring specifika meningsskuster, i vilka likartade argument med olika bakgrund samlas.

Tillämpad på fenomenet konservativ mobilisering menar jag att begreppet diskurskoalition ger ett verktyg för att förstå hur och varför individer och grupper, trots åsiktsskillnader, genom gemensamma storylines kan konvergera kring vissa former av genuspolitik utan att nödvändigtvis samordna sina handlingar eller dela samma politiska mål, diagnos eller världsåskådning. Begreppet kan komplettera andra teoretiska verktyg inom fältet, däribland Laclau och Mouffe-inspirerade analyser av hur »genusideologi» inom antigenusrörelsen kommit att fungera som »tom signifikant» (Mayer & Sauer, 2017) eller ett »symboliskt klister» (Kováts & Pöim, 2015). Medan de senare begreppen hjälper oss att förstå antigenusdiskursers interna logik, kamper om mening liksom deras affektiva kraft, är de mindre användbara för att förstå överlappningar och sammankopplingar mellan politiska projekt med sinsemellan olika mål och världsbilder. Hajers idé om diskurskoalitioner och dess fokus på det politiskt möjliggörande i skapandet av gemensamma storylines kan, menar jag, då komma väl till pass.

Begreppet diskurskoalition erbjuder på så sätt en analytisk ingång för att förstå Rysslands »konservativa vändning» i relation till transnationell antigenusmobilisering, samt för att kasta ljus på konkreta exempel på kontakt och interaktioner. Det kan också erbjuda en nyckel för att begripa hur idén om »traditionella värden», med dess resonans i olika läger, under 2000-talet växte fram som en ny nationell berättelse i Ryska Federationen och successivt kom att fylla det ideologiska tomrum som uppstått efter Sovjetkommunismens fall. I det följande visar jag hur en rad grupperingar i landet kom samman i användandet av en retorik om »traditionella värden», som innefattar två sammanlänkade storylines: (1) behovet att skydda landets suveränitet och säkerhet mot utländskt skadligt inflytande; och (2) behovet av att skydda barn mot radikala idéer om kön och sexualitet. Jag beskriver därefter hur idén om »traditionella värden» och dessa två storylines har också främjat formandet av internationella och transnationella allianser kring sexualpolitiska frågor.

En diskurskoalition kring »traditionella värden» växer fram

Tidigare forskning har utforskat de idéhistoriska rötterna till samtida konservatism och idén om »traditionella värden» som under 2010-talet etablerades som närmast en officiell ideologi i Ryska Federationen. Inspirationskällor som betonats är 1800-talets ryskortodoxa tänkande kring universell frälsning och Ryssland som kristenhetens sanna försvarare, liksom romantiska strömningar såsom slavofilism och eurasianism vilka betonade den ryska civilisationens grund i andlighet, gemenskap och traditionell auktoritet, i motsats till det materialistiska, atomistiska och moderniserande väst (Linde, 2016; Neumann, 2017; Stepanova, 2015). Under 1990-och 2000-talet plockades sådana idéer upp och utvecklades av filosofer och författare som Aleksandr Panarin, Aleksandr Dugin och Natalja Nartotjnitskaja (Horvath, 2016; Laruelle, 2004). Andra har betonat betydelsen av 1930-talets konservativa vändning under Stalin, då tsartidens förbud mot samkönade relationer

mellan män (liksom mot abort) återinfördes, och staten utpekade homosexuella som säkerhetsshot genom en retorik om hemliga homosexuella nätverk kopplade till Hitlertyskland (Healey, 2001). Dan Healey (2018) framhåller just 1934 års sodomi-förbud som tidpunkten för den »moderna politiska homofobins födelse» i Ryssland. Även den sensovjetiska sexualpolitiken, där sovjetmedborgaren framhölls som kysk, sund och opåverkad av västerländsk dekadens, har pekats ut som en föregångare till 2010-talets traditionalism (Agadjanian, 2017).

Även om den »konservativa vändningen» i officiell politik brukar dateras till 2012, då Putins tredje mandatperiod som president inleddes (Makarychev & Yatsyk, 2015; Uzlaner, 2017), var det inte fråga om ett toppstyrt projekt uppfunnet i Kreml. Snarare handlade det om presidenten och andra officiella företrädare med kraft approprierade politiska idéströmningar som successivt vuxit sig starkare i den ryska offentligheten. Sexualkonservativa idéer och »familjevärden» hade figuretrat i postsovjetisk politik under mer än ett decennium. Några exempel var det sena 1990-talets infekterade debatter om sexualundervisning i skolan, det misslyckade initiativet i duman 2002 om att återinföra förbudet mot homosexuella förbindelser (som avskaffats 1993) samt den ökade uppmärksamheten kring låga födslootal och befolkningsminskning under 2000-talets första årtionde (se exempelvis Kon, 2005; Rivkin-Fish, 1999, 2010). Också värt att nämna är den ryskortodoxa kyrkans allt högre profil i familjefrågor, som uttrycktes inte minst i dess »sociala koncept» från 2009 som starkt betonar sexualkonservativa idéer och artikulerar en alternativ förståelse för mänskliga rättigheter grundad i kristna värden och människans skyldigheter gentemot familjen, staten, nationen och religionen (orthodoxeurope.org, u.å.).

Med Hajers terminologi kan vi, menar jag, beskriva den process där konservativa idéer kring kön och sexualitet blev dominerande i allt fler läger som framväxten av en diskurskoalition. »Traditionella värden» blev ett paraply under vilket en brokig samling aktörer med stundtals motstridiga ideologiska och strategiska inriktningar samlades. Idén om att försvara »traditionella värden» kan beskrivas som vilande på två storylines. För det första en gemenskaps- och statsorienterad tanke om att Rysslands suveränitet, säkerhet och stabilitet hotades genom underminerandet av »traditionella värden». För det andra ett mer individorienterat betonande av att barn måste skyddas mot skadlig information, däribland »radikala» idéer kring kön och sexualitet. Dessa två kärnfulla tankefigurer kom, i enlighet med Hajers resonemang, att fungera som en sorts diskursiva mötesplatser där såväl sekulära som religiösa, extrema som mer moderata, och mer eller mindre auktoritärt sinnade aktörers retorik konvergerade.

Under 2000-talets första årtionde anammades således varianter av denna retorik av en rad grupper över ett stort åsiktsmässigt spektrum. Grupper vars uppfattningar i religiösa spörsmål, inställning till ekonomisk politik, syn på etniska frågor liksom hur staten borde styras kunde skilja sig åt – ibland radikalt – förenades i sin användning av ovanstående storylines. Den ryskortodoxa kyrkan under patriarkerna Aleksij II (1990–2008) och Kirill (från 2009) har som redan nämnts varit en ledande

uttolkare och förespråkare av »traditionella värden», men även muslimska liksom andra religiösa samfund har fört en liknande argumentation, vilket inte minst varit tydligt i frågor om hbtq-rättigheter och prideparader (Persson, 2015). Föräldra- och familjeorganisationer, ofta med nära band till kyrkan, har också etablerats som en tongivande förkämpe för moralkonservativ politik. Nationalistiska grupper – från fascister och etniska nationalisterna till statspatrioter som ligger närmare president Putins officiella linje om ett mångnationellt Ryssland – använder sig både av retoriken om att försvara Rysslands suveränitet mot utländskt inflytande och att skydda barn som förkroppsligar nationens framtid. Som tidigare nämnts har akademiker, särskilt inom sociologi och psykologi, gett filosofisk överbyggnad och vetenskaplig auktoritet till diskursen om »traditionella värden» – inte minst genom att framlägga vetenskapliga »bevis» för hur barns utveckling påstås skadas av att utsättas för information om »icke-traditionell» sexualitet (Kondakov, 2020). Kanske mer anmärkningsvärt, åtminstone i internationellt perspektiv där moralkonservatism ofta förknippas med högerrörelser, är att det kommunistiska partiet införlivat idén. Dess ledare Gennadij Zjuganov gör återkommande kopplingar till Bibeln och hävdar att kommunismen utgör en historisk fullbordning av ryska »traditionella värden» (gazeta.ru, 2020).

Inledningsvis var även många liberala oppositionella politiker, om inte alldeles i linje med den traditionalistiska linjen, så åtminstone negativt eller skeptiskt inställda till exempelvis hbtq-rättigheter. Boris Nemtsov kritiserade exempelvis i hånfulla ordalag prideparader och erbjöd sig 2010 att leda en straight pride (*prajd naturalov*). 2013 uttalade Aleksej Navalnyj att han motsatte sig samkönade äktenskap (men var för civila partnerskap) och homosexuellas rätt att adoptera barn, samt föreslog att prideparader kunde hållas på inhägnade arenor (ntv.ru, 2013). Därefter har dock liberala politiker som Ksenija Sobtjak och även ovannämnde Navalnyj, under internationella influenser och som ett sätt att symboliskt positionera sig gentemot Putinregimen, antagit en mer progressiv hållning (Patalakh, 2020).

Mot denna bakgrund bör vi förstå Putinregimens omfamnande av »traditionella värden» i början av 2010-talet. Sjunkande popularitetssiffror och utbredda protester under vintern 2011–2012 efter att Putin aviserat sin avsikt att återkomma som president efter Dmitrij Medvedevs mellanspel 2008–2012, synliggjorde behovet av ett ideologiskt projekt som både betonade gemenskap och identifierade hot. Den moralkonservativa retoriken där hbtq-aktivister sammanbuntades med pedofiler, »extremister» och andra farliga element som ansågs hota såväl nationens som barnens säkerhet kom då väl till pass (Gessen, 2017). I den vaghet som omgärdar begreppet »traditionella värden» låg också dess potential att appellera till olika grupper och skyla över motsättningar. Talet om »traditionella värden» införlivades nu i Putins retorik. I sitt årliga tal till Federationsförsamlingen 2013 betonade presidenten att Ryssland ska försvara »traditionella värden», »den traditionella familjen» och stå för »civilisationens andliga och moraliska fundament» (Healey, 2018, s. 17). I princip identiska formuleringar har sedan dess blivit ett återkommande inslag, såsom i presidentens tal till Federationsförsamlingen i april 2021 då han lovade att Ryssland

kommer försvara »de spirituella och andliga värden som glömts bort i vissa länder» (Kreml, 2021a). Idén har fått genomslag i rysk säkerhets- och utrikespolitik. 2016 års utrikespolitiska doktrin beskriver statens strävan att pådyvla andra länder sina egna värdesystem som en källa till internationella konflikter (Ministerstvo inostrannyh del, 2016).

I strategin för nationell säkerhet som antogs 2021 anges »försvar av traditionella ryska andliga och moraliska värden» som en av nio nationella prioriteringar och under rubriken: »Säkrande av nationell säkerhet» kan man läsa:

Särskild uppmärksamhet bör ges åt att stödja familjen, moderskap, faderskap och barndom (...), uppfostran av barn och deras fullständiga andliga, moraliska, intellektuella och fysiska utveckling. (...) Att höja barnafödandet är en nödvändig förutsättning för att öka befolkningstillväxten i Ryssland. (Kreml, 2021b, s. 9)

Idén om »traditionella värden» har institutionaliserats i lagar som det internationellt uppmärksamade förbudet mot »propaganda för icke-traditionella sexuella relationer» riktad mot barn (rg.ru, 2013) liksom »Dima Jakovlev-lagen» som förbjuder amerikanska medborgare att adoptera ryska barn (Kreml, 2012; se också Makarychev & Medvedev, 2015). Dessa två lagar, som bägge röstades igenom 2013, motiverades med de storylines som ovan beskrevs som den konservativa retorikens två ben: behovet av att skydda landets suveränitet mot västerländskt ideologiskt inflytande, liksom nödvändigheten att skydda ryska barn. Nämnas i detta sammanhang bör också 2012 års lag om »utländska agenter» (rg.ru, 2012), enligt vilken ickestatliga organisationer – och efter senare lagändringar även medier och privatpersoner – som mottagit ekonomiskt stöd från utlandet och ägnar sig åt »politiska aktiviteter» måste registrera sig och i all kommunikation utåt deklarerat att de är »utländska agenter». Till skillnad från de två förstnämnda lagarna inriktar sig lagen om »utländska agenter» inte sig specifikt på intimitet och familjerelationer, men används för att begränsa utrymmet för grupper som utmanar den traditionalistiska linjen. Under 2021 sattes en rad ryska hbtq-organisationer, däribland paraplyorganisationen Russian LGBT Network och den Fjärran Östern-baserade Mayak, på listan över »utländska agenter».

»Traditionella värden» i rysk inrikespolitik – tre exempel

Det förmenta skyddet av familjen, barn och »traditionella värden» har fortsatt fungera som ideologisk inramning för olika politiska projekt i Ryska Federationen. Ett exempel är frågan om våld i nära relationer. 2017 genomfördes en strafflindring, enligt vilken vissa former av våld i hemmet – fall av förstagångsförbrytelse som inte resulterat i »varaktig skada» – skulle falla under den administrativa lagstiftningen (med bötesstraff) snarare än strafflagstiftningen. En av upphovspersonerna var dumaledamoten Jelena Mizulina, som även var drivande i 2013 års propagandalag. Hon menade att straffansvar i lindrigare former av våld i hemmet utgjorde oacceptabel inblandning i familjefären, och hävdade att problemet överdrivs av ryska icke-statliga organisationer för att få utländska bidrag, samt är en del av en västerländsk

attack mot landets suveränitet (Human Rights Watch, 2018). Frågan om våld i nära relationer blossade därefter åter upp. Rysslands ombudsman för mänskliga rättigheter Tatiana Moskal'kova föreslog 2018 en lag om våld i nära relationer, och kvinnorättsorganisationer framförde förslag om straffskärpningar och andra åtgärder, något som fick stöd av vissa dumaledamöter. Ett – förvisso urvattnat – lagförslag som innefattade både straffskärpningar och förebyggande åtgärder lades fram i november 2019 (Sov'et Federatsii, 2019).

Förslagen om straffskärpning för våld i nära relationer mötte skarpt motstånd från konservativa organisationer och politiker. Oligarken Konstantin Malofejev, aktiv figur i den transnationella antigenusrörelsen och bidragsgivare till bland annat organisationen World Congress of Families (Datta, 2021), använde sin tv-kanal Tsargrad för att propagera mot en sådan lag. Malofejev är även en finansiär av den ryska versionen av antigenus-webbsidan CitizenGo, där en namnunderskriftskampanj lanserades (Karnaukh & Coalson, 2019). Demonstrationer anordnades av ortodoxa grupper och kyrkans överhuvud Kirill menade att »det är mycket farligt när främlingar och andra krafter invaderar den slutna, intima familjesfären» (Yurtaev, 2020). Kyrkans överhuvud i familjefrågor, Dmitrij Smirnov, menade att det verkliga syftet med förslaget var att göra det möjligt att ta barn från sina familjer och »lämna dem att uppfostras av homosexuella», vilket han menade hade inträffat i USA efter att liknande lagar införts (Interfaks, 2019).

Ett öppet brev publicerades i oktober 2019 där 180 ryska civilsamhällesorganisationer uppmanade president Putin att vägra signera en sådan lag om den skulle röstas igenom. I brevet kombinerades gemenskapsorienterade argument om landets suveränitet och stabilitet, med retorik om att skydda barn mot skadliga idéer om genus. Förslaget beskrevs som ett »instrument för att förstöra familjen och traditionella värden (...) och en metod för att destabilisera samhället», samt ett resultat av påtryckningar av ickestatliga organisationer varav en del förklarats vara »utländska agenter» (Regnum, 2018). Dessa tankar, som är helt i linje med den officiella statspatriotiska retoriken som hörs från Kreml, kombinerades med idéer som ofta förekommer i europeiska antigenuskampanjer. Lagförslaget om att kriminalisera våld i nära relationer beskrevs som ett uttryck för »radikala anti-familjeideologier som feminism och genusideologi». Förslaget beskrevs som del av en uppsättning åtgärder med udden mot barn och familjen, däribland idén att genus är en social konstruktion öppen för var och att välja själv, satsningar på sexualundervisning för barn samt legalisering av prostitution (Regnum, 2018). Tankefigurer typiska för antigenusrörelser i Europa (se Gunnarsson Payne & Korolczuk, 2021) förekommer i brevet, däribland utpekandet av filantropen George Soros som en kraft bakom genusideologin. Hans Open Society Foundation har, enligt brevskrivarna, som mål att »skapa en 'värld utan gränser och utan diskriminering' där alla minoriteters rättigheter, framför allt sexuella minoriteters, inte bara skrivs in i lagen utan ges företräde framför majoritetens intresse och traditionella förståelser av mänskliga rättigheter» (Regnum, 2018). Brevets anknytning till såväl statspatriotiska resonemang om nationens säkerhet som

argument om »genusideologins» skadliga inflytande på barn, illustrerar hur idéer av olika ursprung, och som sannolikt slår an hos olika grupper, kan samexistera i den diskurskoalition som formats kring värdet av »traditionella värden».

Ett andra exempel på hur »traditionella värden» fortsätter genomsyra rysk inrikespolitik är författningsändringarna som genomfördes 2020 och den efterföljande debatten om en lag för att skydda familjen. Efter en internationellt kritiserad folkomröstning i juni 2020 antogs en rad ändringar i den ryska konstitutionen från 1993. Den mest uppmärksammade var »nollställandet» av president Putins mandatperioder vilket öppnade för möjligheten att behålla presidentposten till 2036. Mer intressant för denna artikels syfte är det paket av författningsändringar som avspeglade diskursen om »traditionella värden», såsom explicita hänvisningar till gudstro, säkerställande av »patriotisk» utbildning i skolorna, ställandet av den ryska konstitutionen som överordnad internationell lagstiftning liksom en definition av äktenskapet som en förening mellan man och kvinna. Ett par veckor efter folkomröstningen framlade en grupp senatorer, ledda av den tidigare omnämnda Mizulina, ett lagförslag om att ändra familjelagstiftningen i syfte att, som det uttrycktes, »stärka familjeinstitutionen». Förslaget innehöll en rad åtgärder med udden riktad mot grupper och individer utanför hetero- och cisnormer, däribland en definition av »förälder» som »biologisk mor eller far», begränsningar i de sociala myndigheternas möjlighet att omhänderta barn i dysfunktionella familjer samt kriterier som gjorde det omöjligt att få samkönade äktenskap som ingåtts utomlands att registreras i Ryssland. Ryska och internationella rättighetsorganisationer var särskilt kritiska mot ett förslag om att införa en kategori om »kön vid födseln» på födelsebevis, som inte skulle gå att ändra vid en könskorrigering, något som skulle ha särskilt allvarliga konsekvenser för transpersoners möjlighet att ändra kön i officiella dokument, och i praktiken införa ett förbud för dem att gifta sig (Russian LGBT Network, 2020; Meduza, 2020).

Liksom i diskussionerna om våld i hemmet följde argumentationen ovan nämnda storylines om stabilitet och suveränitet å ena sidan, och skydd av barn å andra. I motiveringen hävdades att »samhälleliga förändringar» hade medfört ett behov av att »bevara traditionella familjevärden och stärka institutionerna familj och äktenskap (Zatari, 2020). I en intervju sade en av upphovspersonerna, Aleksandr Bashkin, att ett syfte med lagen vara att skydda barnets intressen genom att hindra hbtq-personer från att adoptera: »Adopterade underåriga barn, som ännu inte format sin identitet och syn på kön, har rätt att växa upp i traditionella format» (Zatari, 2020). Lagförslaget avslogs emellertid efter kritik från det federala Rådet för mänskliga rättigheter och flera dumaledamöter samt brist på stöd från regeringen. Även av kritiker anfördes skydd av barn, fast nu som ett argument *mot* lagförslaget. Dumaledamoten Oksana Pushkina från Putinpartiet Enade Ryssland menade att lagförslaget, genom att stärka föräldrarnas rätt på bekostnad av barns, var ett hot mot barns säkerhet (Shturma, 2020). Fallet med konstitutionsändringen och debatten om lagförslaget om att stärka familjeinstitutionen visar det institutionella genomslaget för idén om »traditionella värden», liksom hur dess olika diskursiva element

kommit att genomsyra retoriken i olika politiska läger, något som väl fångas genom Hajers begrepp diskurskoalition. Exemplet visar emellertid också att köns- och sexualpolitik i Ryssland, liksom förståelsen av »traditionella värden», inte är monolitiska utan präglas av oenighet och kamp om mening.

Ett tredje exempel visar att »traditionella värden» kommit att prägla inte bara politik på den federala nivån utan även i regioner som politiskt, kulturellt och religiöst skiljer sig i grundläggande avseenden från den Moskva- och Sankt Petersburgdominerade centralpolitiken. Från nordkaukasiska Tjetjenien, en självstyrande republik i Ryska Federationen med muslimsk majoritetsbefolkning, som sedan 2007 styrs med järnhand av presidenten Ramzan Kadyrov (med stöd från Putin), kom i april 2017 rapporter om övergrepp riktade mot hbtq-personer. Enligt *Novaja gazeta* hade säkerhetsstyrkor gripit drygt hundra män misstänkta för homosexualitet, varav många torterats och ett antal mördats i vad myndighetspersoner beskrivit som en »profylaktisk kampanj» (Brock & Edenborg, 2020; Milasjina, 2017). Senare rapporter visade att även misstänkta lesbiska och transpersoner utsatts som del av en mer omfattande kampanj för att bevaka kvinnors moral, »traditionella» könsroller och familjemönster (Khazov-Cassia & Schreck, 2017). Tjetjenien präglas av egna politiska och sociala dynamiker, däribland försök att införa sharialagar, stärkta transnationella band till wahabbitiska monarkier i Arabvärlden kombinerat med en hårdför kamp mot jihadister och andra krafter som anses hota president Kadyrov. Samtidigt är det tydligt att Kadyrovs auktoritära projekt för tjetjensk pånyttfödelse på islamsk och nationalistisk grund inte bara tolereras av Kreml utan gifter sig väl med retoriken om »traditionella värden», vilket illustreras av följande uttalande av Kadyrov år 2013:

Tyvårr vill många ryssar efterlikna européerna och deras seder, trots att (...) de flesta européer saknar kultur och moral. De välkomnar allt icke-mänskligt. Samkönade äktenskap är normalt för dem (...) Jag vill inte vara europé. Jag vill vara rysk medborgare och att våra folk återupprättar sin kultur, seder och traditioner. Det är grunden för ett starkt Ryssland (...) Det finns ingen framtid utan patriotism och andlighet. (Citerad i Morozov, 2015, s. 120, min översättning)

Denna korta översikt visar att retoriken om att skydda »traditionella värden» kommit att fungera som grund för en diskurskoalition som spänner över politik, samhälle och religiösa organisationer. Den formerades under 2000-talets första årtionde och institutionaliserades i politik och lagstiftning under 2010-talet. En lång rad aktörer i Ryska Federationen, med sinsemellan motstridiga ideologiska uppfattningar och strategiska intressen sammanstrålar i gemensamma storylines: ömsom idén om att skyddet av värderingar är en fråga om säkerhet, suveränitet och Rysslands integritet, ömsom retoriken om att skydda barn från skadliga idéer om kön. Talet om »traditionella värden» skyler över de betydande motsättningar som existerar mellan dessa aktörer. Ultrakonservativa ortodoxa, mer moderata och pragmatiska etablissemangspolitiker, kommunister och islamska auktoritära har skilda uppfattningar om hur politik, sociala relationer liksom privatlivet bör organiseras men enas kring

ovanstående storylines. Sannolikt har detta bidragit till att skapa ett solitt och brett stöd i folkopinionen och bland viktiga samhällsaktörer för den konservativa familjepolitiken – om än inte totalt. Denna potential i retoriken om »traditionella värden» att skapa en gemensam diskursiv plattform även där ett djupare samförstånd saknas, blir ännu tydligare om vi flyttar blicken från den nationella till den internationella nivån.

»Traditionella värden» bortom Ryssland

Hajers begrepp diskurskoalition låter oss undersöka hur olika aktörer konvergerar och sammanstrålar i användandet av gemensamma troper och retoriska figurer, utan att nödvändigtvis förutsätta att en diskurs skapas på ett ställe och sedan sprids eller exporteras till andra platser på ett entydigt sätt. Detta synsätt passar väl med en transnationell feministisk förståelse av geopolitiska relationer, som ifrågasätter enkliriktade modeller om »spridning» från centrum till periferi och istället betonar hur människor, grupper och stater är sammankopplade på komplexa vis, ofta i nätverk som går bortom nationalstaten och hur utbyten och tankeflöden sker i flera riktningar (Nash & Browne, 2020). Utifrån sådana utgångspunkter kommer jag i det följande undersöka hur diskursen om »traditionella värden», såsom den artikulerades under 2000-talet bland olika grupper i Ryska Federationen med fokus på suveränitet och barn, har resonanspunkter med en rad ideologiska projekt i andra delar av världen. Dessa diskursiva affiniteter har möjliggjort ömsesidig påverkan, inspiration och i vissa fall konkret samarbete mellan ryska aktörer och den europeiska antigenus-rörelsen, den evangeliska högern i USA, högnationalistiska populistpartier men även islamsk fundamentalism samt homofoba politiker i postkoloniala stater.

Allra tydligast är sådana transnationella diskursiva flöden i Rysslands postsovjjetiska grannskap liksom i delar av det postsocialistiska Öst- och Centraleuropa. I de före detta Sovjetrepublikerna Belarus, Kazachstan, Kirgizistan och Armenien, idag nära allierade till Ryssland och förenade i den mellanstatliga organisationen Eurasiska Ekonomiska Unionen som bildades 2014 som en motvikt till bland annat EU, har idéer om »traditionella värden» med udden riktad mot kvinnors och hbtq-personers rättigheter, vuxit sig starka under 2010-talet. Alla har introducerat lagförslag tydligt inspirerade av den ryska lagen om »propaganda för icke-traditionell sexualitet» från 2013. I Kazachstan, Kirgizistan och Armenien har lagförslagen frysts eller stoppats under processen – medan Belarus 2016 införde lagen om »skydd av barn från information som är skadlig för deras hälsa och utveckling», däribland information som »misskrediterar familjen och äktenskapet» (se Amnesty International, 2017; Wilkinson, 2020). Från alla fyra länder rapporteras om attacker mot hbtq-aktivister, hatbrott och en ökad homo- och transfobisk officiell retorik som framställer hbtq-identiteter som främmande och farliga element (Amnesty International, 2017). Ryska medier, såväl tv som sociala medier, har stort genomslag i många

postsovjjetiska stater och har bidragit till cirkuleringen av idén om »traditionella värden» (Nikoghosyan, 2016).

Denna konservativa utveckling är emellertid inte begränsad till Rysslands nära allierade. I hela det postsovjjetiska området rapporterar medier och rättighetsorganisationer om ett hårdare klimat för hbtq-personer. Azerbajdzjan, Tadzjikistan och Uzbekistan är några exempel på länder där staten slagit ned på hbtq-aktivister under senare år (Adilgizi, 2018; The Guardian, 2017). I bland annat Georgien och Ukraina har sexualpolitik fått en geopolitisk laddning då ställningstaganden kring hbtq-rättigheter blivit en fråga om landets orientering i relation till »väst», även om även många anti-ryska nationaliströrelser i dessa länder är starkt hbtq-fientliga (Nehricieva & Gvianishvili, 2020; Shevtsova, 2020; Tolkachev & Tolordava, 2019). Bortom det postsovjjetiska området är Polen och Ungern tydliga exempel på genomslaget för diskurser om »traditionella värden» och en geopolitisk inramning av sexualpolitik. Deras högnationalistiska regeringar framställer hbtq-rättigheter, tillsammans med abort, sexualundervisning och genusvetenskap, som en ideologisk kolonisering påtvingad av EU och FN (Korolczuk & Graff, 2019). Dessa länders samtidshistoria, kulturhistoriska arv liksom officiella relation till Ryssland (i Polen starkt antagonistisk, i Ungern mer Putinvänlig) skiljer sig avsevärt från många postsovjjetiska stater. I likhet med i Ryssland knyts emellertid »traditionella värden» såväl till skyddet av suveränitet och integritet som till försvarandet av barn. Detta blev tydligt inte minst när Ungerns parlament i juni 2021 röstade igenom ett förbud mot att »skildra» homosexuella eller transpersoner för barn, och när den polska sejmen i januari 2022 röstade för den så kallade »Czarnek-lagen» som bland annat ger staten möjligheter att stoppa icke-statliga organisationer från att ge information om hbtq-frågor i skolor (The Guardian, 2022).

Bortom den postsovjjetiska och postsocialistiska sfären deltar ryska aktörer med nära band till staten och kyrkan aktivt i ett framväxande transnationellt illiberalt civilsamhälle, en verksamhet som beskrivits i termer av »anti-gender soft diplomacy» (Datta, 2021). Ett exempel är det ryska deltagandet i World Congress of Families (WCF). Denna organisation bildades 1997 som ett samarbete mellan amerikanska och ryska konservativa aktivister, och utgör idag ett nav i den europeiska antigenusrörelsen som vid sina sammankomster samlar konservativa evangeliska, katolska och ortodoxa grupper liksom högnationalistiska politiker. Ryska aktörers bidrag till denna abort- och hbtq-fientliga organisation, såväl i form av aktiva individer, ideologiskt inflytande som finansiellt stöd, är väldokumenterade (Bluhm & Brand, 2018; Stoeckl, 2020). En rapport publicerad av EU-parlamentets forum för sexuella och reproduktiva rättigheter visar att mellan 2008 och 2018 bidrog ryska finansiärer, framför allt den tidigare nämnde Konstantin Malofejev samt den Putinallierade oligarken Vladimir Jakunin, med närmare 200 miljoner USD till europeiska antigenusorganisationer såsom WCF, CitizenGo liksom högnationalistiska partier som franska Front National (nu Rassemblement National) och italienska Lega (Datta, 2021).

Den amerikanska ultrakonservativa katolska organisationen C-Fam, som under Trumpadministrationen utövade stort inflytande på USA:s internationella hållning i frågor om sexuella och reproduktiva rättigheter, fick stöd från Ryssland att upptas i FN:s ekonomiska och sociala råd (ECOSOC) (Belz, 2017). Både C-Fam och WCF undertecknade ett brev till stöd för Rysslands gaypropagandaglag 2013 och såväl amerikanska högerkristna som figurer inom den europeiska radikalhögern har framhållit Ryssland som ett internationellt föredöme i sitt stöd för »traditionella värden» (Baranova & Rudusa, 2019; Moss, 2017). C-Fam och WCF, liksom många andra högerkonservativa organisationer baserade i det globala nord, arbetar aktivt för att stödja anti-hbtq-initiativ i länder i Afrika och Asien (OutRight Action International, 2019). Den ryska involveringen i dessa transnationella illiberala nätverk, vilka uppenbart innefattar aktörer med vitt skilda ideologiska och religiösa inriktningar, kan förstås med hjälp av begreppet diskurskoalition. Retoriken om att skydda »traditionella värden», vilandes på en storyline kring nationell suveränitet och säkerhet å ena sidan, och skydd av barn å andra, är förenlig med såväl religiös konservatism, sekulär högerradikalism som antikolonial nationalism och bidrar till att överbrygga och dölja oenigheter dem emellan. Denna gemensamma diskursiva plattform möjliggör därigenom transnationell organisering och mobilisering.

Slutligen utgör Rysslands agerande och alliansbyggande på globala mellanstatliga arenor en utmärkt illustration av diskurskoalitionens möjligheter. Under 1990- och det tidiga 2000-talet, då en del stater i det globala syd kritiserade den framväxande internationella regimen om universella mänskliga rättigheter för att hota lokala värdesystem, formulerade i partikularistiska termer såsom »asiatiska värden» eller »afrikanska värden«, höll Ryssland mestadels en låg internationell profil i frågor om moral, familj och religion (McCrudden, 2014). Rysslands försvar av nationell suveränitet och kritik mot internationella interventioner var under denna period mestadels artikulerat i realpolitiska, snarare än moralistiska, ordalag. Ett skifte kan ses från 2009, då Ryssland i FN:s råd för mänskliga rättigheter (UNHRC) framlade resolution 12/21, som röstades igenom med stöd av bland andra Egypten, Nigeria och Kazachstan. Resolutionen ålade FN:s högste kommissionär för mänskliga rättigheter att anordna en workshop om »hur en bättre förståelse för mänsklighetens traditionella värden, som ligger till grund för internationella normer och standards för mänskliga rättigheter, kan bidra till att främja och skydda mänskliga rättigheter och grundläggande friheter» (UNHRC, 2009). Resolutionen följdes av två ytterligare resolutioner (16/3 och 21/3) med huvudbudskapet att mänskliga rättigheter måste baseras på, och inte bryta mot vad som beskrevs som universella »traditionella värden» (Wilkinson, 2014). Med dessa resolutioner, som röstades igenom mellan 2009 och 2012, introducerades retoriken om »traditionella värden» på allvar på den internationella arenan (Baranova & Rudusa, 2019, s. 18) och Ryssland profilerades alltmer som en ledare i en internationell konservativ allians (Edenborg, 2021; Moss, 2017).

Retoriken om att skydda »traditionella värden» mot västerländska moraliska interventioner har utgjort grunden för ett gemensamt röstningsblock i FN bestående av Ryssland och postsovjetiska allierade, the African Group, the Arab Group samt the Organization of Islamic Cooperation (Baranova & Rudusa, 2019). När UNHRC genom en resolution år 2016 inrättade en Oberoende expert för frågor om sexuell läggning och könsidentitet (vilket ses som en milstolpe i etablerandet av ett internationellt ramverk för hbtq-personers mänskliga rättigheter), kom motståndet från Ryssland samt ovanstående grupper. Samma år ledde Ryssland framgångsrikt ett initiativ i FN:s generalförsamling där en resolution om internationella åtgärder för AIDS-prevention rensades på formuleringar kring vikten av att avkriminalisera homosexualitet. Stödet kom från det nu väletablerade blocket av stater i Afrika och Mellanöstern, men denna gång även från Polen (RFERL, 2016). Det senare är ett tecken på att retoriken om »traditionella värden» tycks vara förenlig både med en postkolonial retorik där hbtq-rättigheter framställs som en ny form av västerländsk imperialism (vanlig i det globala syd), och med högerpopulistiska narrativ om att skydda »vanligt folk» från »liberala eliter» (karaktäristisk för högernationalistiska rörelser i Europa och Nordamerika).

Hur de två storylines som tidigare beskrivits som den traditionalistiska diskursens grundstenar artikuleras i FN-sammanhang illustreras av det tal som Rysslands FN-representant Boris Tjernenko höll vid generalförsamlingens 73:e sammanträde år 2018. Han varnade för att termerna »mor» och »far» riskerar att ersättas av »förälder nummer ett och två» i FN-dokument, något han menade skulle innebära »oreparerbar skada för barn». Dessutom, menade han, leder erkännande av samkönade föräldrar till »underminerande av historiska, traditionella, kulturella värden och familjevärden» (citerad i Baranova & Rudusa, 2019, s. 16f.). I internationella sammanhang, där oenigheterna ofta är ännu tydligare än på hemmaplan, har Rysslands artikulering och förespråkade av »traditionella värden» alltså bidragit till att etablera ett gemensamt språk som möjliggör gemensamt agerande mellan en bred samling stater i frågor om sexuella och reproduktiva rättigheter, trots att enigheten om substansen i dessa värden sannolikt är ganska grund.

Mot en mer nyanserad förståelse av global konservativ mobilisering

Denna artikel har undersökt inrikes- och utrikespolitiska dimensioner av Rysslands konservativa vändning, genom två olika nedslag: dels hur en rad olika ideologiska läger i landet under 2000-talet sammanstrålat i retoriken om att skydda »traditionella värden», dels hur talet om »traditionella värden» även blivit en referensram som möjliggör ryska aktörers alliansbyggande i transnationella nätverk och internationella organisationer. Analysen visar att begreppet diskurskoalition erbjuder en analytisk ram för att förstå sammankopplingar och överlappningar mellan olika fall av konservativ mobilisering, utan att sudda ut deras olikheter eller förutsätta existensen av en homogen, enkelriktad eller nödvändigtvis samordnad utveckling. Genom

användandet av gemensamma storylines, i detta fall idén om att skyddet av »traditionella värden» är en fråga om nationell suveränitet, säkerhet och stabilitet, samt idén om att barn måste skyddas från skadliga idéer om kön, skapas en diskursiv grund för mobilisering som skyler över substantiella åsiktsskillnader. På så sätt kan begreppet diskurskoalition hjälpa oss att förstå hur aktörer som inte nödvändigtvis förstår varandra eller delar samhällssyn och världsbild, kan förenas i likartade politiska projekt och i många fall samarbeta praktiskt.

I artikeln har jag med breda penseldrag beskrivit hur diskurskoalitioner kring »traditionella värden» växt fram på nationell och global nivå. Ett nästa steg kan vara att, med utgångspunkt i begreppet diskurskoalition, mer detaljerat och fokuserat undersöka skapandet av konkreta samarbeten, idéutbyten liksom flöden av personer och resurser kring specifika frågor eller i specifika forum. Begreppet kan också, menar jag, vara användbart för att undersöka ytterligare överlappningar och sammankopplingar mellan olika politiska projekt. Möjliga exempel är sammankopplingar mellan sådana konservativa rörelser som beskrivits i denna artikel och »yttrandefrihetsaktivister» som påstår att politisk korrekthet och »woke»-kultur stryper den intellektuella friheten på västerländska universitet, eller »genuskritiska» feminister som, i likhet med högerkonservativa, oroar sig för vad de ser som en uppluckring av kön som binärt och biologiskt determinerat, men istället ser detta som ett hot mot kvinnors rättigheter. En nyanserad och fördjupad förståelse som synliggör gemensamma punkter där skilda politiska projekt idémässigt sammanstrålar liksom hur rörelser samarbetar och inspirerar varandra, men utan att framställa dem som en monolitisk enhet, är av yttersta vikt i en värld där frågor om genus och sexualitet blivit politiskt sprängstoff – och knappast bara i Ryssland.

Författarens tack

Två anonyma granskare har gett konstruktiva och insiktsfulla kommentarer som varit till stor hjälp. Tack också till tidskriftens redaktörer.

Referenser

- Adilgizi, L. (2017, 30 november). 'We don't want to be invisible': The meaning of Azerbaijan's LGBT purge. *Open Democracy*. www.opendemocracy.net/en/odr/we-don-t-want-to-be-invisible-meaning-of-azerbaijans-lgbt-purge/
- Agadjanian, A. (2017). Tradition, morality and community: Elaborating Orthodox identity in Putin's Russia. *Religion, State & Society*, 45(1), 39–60.
- Amnesty International. (2017). Less equal: LGBTI human rights defenders in Armenia, Belarus, Kazakhstan and Kyrgyzstan. <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR0475742017ENGLISH.PDF>
- Baranova, O. & Rudusa, D. (2019). *Undermining human rights at the United Nations: The case of Russia*. OutRight Action International.
- Barber, L., Foy, H. & Barker, A. (2019, 29 juni). Vladimir Putin says liberalism has 'become obsolete'. *Financial Times*. www.ft.com/content/670039ec-98f3-11e9-9573-ee5cbb98ed36
- Belz, E. (2017, 14 mars). An ally at arm's length? *World Magazine*. https://world.wng.org/2017/03/an_ally_at_arm_s_length
- Blais, M. & Dupuis-Déri, F. (2012). Masculinism and the antifeminist countermovement. *Social Movement Studies*, 11(1), 21–39.

- Bluhm, K. & Brand, M. (2018). 'Traditional values' unleashed: The ultraconservative influence on Russian family policy. I K. Bluhm & M. Varga (red.) *New conservatives in Russia and East Central Europe* (s. 223–244). Routledge.
- Brock, M. & Edenborg, E. (2020). 'You cannot oppress those who do not exist': Gay persecution in Chechnya and the politics of in/visibility. *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies*, 26(4), 673–700.
- Datta, N. (2021). *Tip of the iceberg: Religious extremist funders against human rights for sexuality and reproductive health in Europe 2009–2018*. European Parliamentary Forum for Sexual and Reproductive Rights. <https://www.epfweb.org/sites/default/files/2021-06/Tip%20of%20the%20Iceberg%20June%202021%20Final.pdf>
- Edenborg, E. (2021). 'Traditional values' and the narrative of gay rights as modernity: Sexual politics beyond polarization. *Sexualities*. Publicerad online 13 april 2021.
- Folha de S. Paulo. (2019, 4 januari). 'Boys wear blue and girls wear pink,' says human rights minister. <https://www1.folha.uol.com.br/internacional/en/brazil/2019/01/boys-wear-blue-and-girls-wear-pink-says-human-rights-minister.shtml>
- gazeta.ru. (2020, 16 februari). Ziuganov nashel osnovy kommunizma v Evangelii. https://www.gazeta.ru/social/news/2020/02/15/n_14041897.shtml
- Gessen, M. (2017). *The future is history: How totalitarianism reclaimed Russia*. Riverhead Books.
- Gradskova, Y. (2020). Recovering traditions? Women, gender, and the authoritarianism of 'traditional values' in Russia. *Baltic Worlds*, 8(1), 31–36.
- Gunnarsson Payne, J. & Korolczuk, E. (2021). Antigenuspolitik – från globala diskurser till lokala strategier. I E. Edenborg, S. Tornhill & C. Åse (red.), *Feministiska perspektiv på global politik* (s. 195–208). Studentlitteratur.
- Hajer, M. A. (1993). Discourse coalitions and the institutionalization of practice: The case of acid rain in Great Britain. I F. Fischer & J. Forester (red.), *The argumentative turn in policy analysis and planning* (s. 51–84). Duke University Press.
- Hajer, M. A. (2006). Doing discourse analysis: Coalitions, practices, meanings. I M. van den Brink & T. Metzger (red.), *Words matter in policy and planning: Discourse theory and method in the social sciences* (s. 65–74). Netherlands Graduate School of Urban and Regional Research.
- Healey, D. (2001). *Homosexual desire in revolutionary Russia: The regulation of sexual and gender dissent*. The University of Chicago Press.
- Healey, D. (2018). *Russian homophobia from Stalin to Sochi*. Bloomsbury Academic.
- Horvath, R. (2016). The reinvention of 'traditional values': Nataliya Narochnitskaya and Russia's assault on universal human rights. *Europe-Asia Studies*, 68(5), 868–892.
- Human Rights Watch. (2018). 'I could kill you and no one would stop me': Weak state response to domestic violence in Russia. www.hrw.org/report/2018/10/25/i-could-kill-you-and-no-one-would-stop-me/weak-state-response-domestic-violence
- Interfaks. (2019, 29 november). RPTs predupredila o ser'eznykh posledstviyakh zakona o domasnjem nasilii. <https://www.interfax.ru/russia/686130>
- Karnaukh, M. & Coalson, R. (2019, 20 november). New push to pass domestic-violence law angers Russia's 'traditional values' conservatives. *Radio Free Europe/Radio Liberty*. <https://www.rferl.org/a/russia-domestic-violence-law-traditional-values-conservatives/30283060.html>
- Khazov-Cassia, S. & Schreck, C. (2017, 20 september). 'A lot of girls would probably rather die': In Russia's Chechnya, lesbians tell of suffocating existence. *Radio Free Europe/Radio Liberty*. <https://www.rferl.org/a/chechnya-lesbians-repression-suffocating-existence/28746353.html>
- Kon, I. (2005). *Liki i maski odnopolj l'ubvi: Lunnyj svet na zare*. Astrel.
- Kondakov, A. (2020). The queer epistemologies: Challenges to the modes of knowing about sexuality in Russia. I Z. Davy, A. C. Santos, C. Bertone, R. Thoreson & S. E. Wieringa (red.), *The SAGE handbook of global sexualities* (s. 82–98). Sage.
- Korolczuk, E. & Graff, A. (2018). Gender as 'Ebola from Brussels': The anticolonial frame and the rise of illiberal populism. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 43(4), 797–821.
- Kováts, E. & Pöim, M. (2015). *Gender as symbolic glue: The position and role of conservative and far right parties in the anti-gender mobilizations in Europe*. Foundation for European Progressive Studies.
- Kreml. (2012). *Federal'nyj zakon ot 28.12.2012 g. no. 272-F3. O merach vozdejstvija na lits, prijastnykh k narusjenijam osnovopolagajusjich prav i svobod tjeloveka, prav i svobod grazhdan Rossijskoj Federatsii*. <http://kremlin.ru/acts/bank/36642>
- Kreml. (2021a). *Presidential address to the Federal Assembly*. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/65418>
- Kreml. (2021b). *Ukaz Prezidenta Rossijskoj Federatsii ot 02.07.2021 g. no 400: O strategii natsional'noj bezopasnosti Rossijskoj Federatsii*. <http://www.kremlin.ru/acts/bank/47046>

- Kuhar, R. & Paternotte, D. (red.) (2017). *Anti-gender campaigns in Europe: Mobilizing against equality*. Rowman & Littlefield.
- Laruelle, M. (2004). The two faces of contemporary Eurasianism: An imperial version of Russian nationalism. *Nationalities Papers*, 32(1), 115–136.
- lenta.ru. (2021, 21 oktober). Putin vyskazals'a o transgenderach i pravach zjensjtjin. Putin: bor'ba za ravnopravije na Zapade priminajet «tjudovisjtjnije formy». <https://lenta.ru/news/2021/10/21/transformers2/>
- Levada Tsentr. (2018, 11 januari). *Tabu v sfere seksa i reproduktivnosti*. <https://www.levada.ru/2018/01/11/17389/>
- Linde, F. (2016). The civilizational turn in Russian political discourse: From pan-Europeanism to civilizational distinctiveness. *The Russian Review*, 75(4), 604–625.
- Makarychev, A., & Medvedev, S. (2015). Biopolitics and power in Putin's Russia. *Problems of Post-communism*, 62(1), 45–54.
- Makarychev, A., & Yatsyuk, A. (2015). Refracting Europe: Biopolitical conservatism and art protest in Putin's Russia. I D. Cadier & M. Light (red.), *Russia's foreign policy: Ideas, domestic politics and external relations* (s. 138–155). Palgrave Macmillan.
- Mayer, S. & Sauer, B. (2017). Gender ideology in Austria: Coalitions around an empty signifier. I R. Kuhar & D. Paternotte (red.), *Anti-gender campaigns in Europe. Mobilizing against equality* (s. 23–40). Rowman & Littlefield.
- McCruden, C. (2014). Human rights, Southern voices, and 'traditional values' at the United Nations. *University of Michigan Public Law Research Paper* 419.
- Meduza. (2020, 17 juli). *Russia has a new draft law with major consequences for transgender people*. <https://meduza.io/en/cards/russia-has-a-new-draft-law-with-major-consequences-for-transgender-people>
- Meyer, D. S. & Staggenborg, S. (1996). Movements, countermovements, and the structure of political opportunity. *American Journal of Sociology*, 101(6), 1628–1660.
- Ministerstvo inostrannykh del. (2016). *Kontseptsija vneshnej politiki Rossijskoi Federatsii*. http://www.mid.ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2542248
- Milasjina, E. (2017, 1 april). Ubijstvo tjesti. *Novaya gazeta*. <https://novyagazeta.ru/articles/2017/04/01/71983-ubijstvo-chesti>
- Morozov, V. (2015). *Russia's postcolonial identity: A subaltern empire in a Eurocentric world*. Palgrave Macmillan.
- Moss, K. (2017). Russia as the saviour of European civilization: Gender and the geopolitics of traditional values. I R. Kuhar & D. Paternotte (red.), *Anti-gender campaigns in Europe. Mobilizing against equality* (s. 195–214). Rowman & Littlefield.
- Mos, M. (2020). The anticipatory politics of homophobia: Explaining constitutional bans on same-sex marriage in post-communist Europe. *East European Politics*, 36(3), 395–416.
- Nash, C. J. & Browne, K. (2020). *Heteroactivism: Resisting lesbian, gay, bisexual and trans rights and equalities*. Zed Books.
- Nehricieva, I. & Gvianishvili, N. (2020). *Resisting the resistance: Mapping the situation of LGBT+ people in the Eastern partnership countries and Russia, in the context of the increased mobilization of the anti-gender movements*. Eastern European Coalition for LGBT+ Equality & RFSL.
- Neumann, I. B. (2017). *Russia and the idea of Europe: A study in identity and international relations* (2. uppl.). Routledge.
- Nikoghosyan, A. (2016, 19 april). In Armenia, gender is geopolitical. *Open Democracy*. www.opendemocracy.net/en/odr/in-armenia-gender-is-geopolitical/
- Norris, P. & Inglehart, R. (2019). *Cultural backlash: Trump, Brexit and authoritarian populism*. Cambridge University Press.
- ntv.ru. (2013, 14 juni). *Naval'nyj obesjtjajet gejam parady na stadionach i novyj genplan Moskvy*. <https://www.ntv.ru/novosti/622281/>
- orthodoxeurope.org. (u.å.). *Bases of the social concept of the Russian Orthodox Church*. <http://orthodoxeurope.org/print/3/14.aspx>
- OutRight Action International. (2019). *World Congress of Families to boost export of LGBTIQ-phobia in West Africa*. <https://outrightinternational.org/content/world-congress-families-boost-export-lgbtiq-phobia-west-africa>
- Patalakh, A. (2020, 11 maj). Russian democrats' stance on the LGBT community: An attitudinal shift. *E-International Relations*. <https://www.e-ir.info/2020/05/11/russian-democrats-stance-on-the-lgbt-community-an-attitudinal-shift/>
- Paternotte, D. & Kuhar, R. (2018). Disentangling and locating the 'global right': Anti-gender campaigns in Europe. *Politics and Governance*, 6(3), 6–19.

- Persson, E. (2015). Banning 'homosexual propaganda': Belonging and visibility in contemporary Russian media. *Sexuality & Culture*, 19(2), 256–274.
- Puri, J. (2016). *Sexual states: Governance and the struggle over the antisodomy law in India*. Duke University Press.
- Regnum. (2018). *My protiv prin'atija Zakona o profilaktike domasnego nasilija! Otkrytoje pis'mo prezidentu Rossii V. V. Putinu*. <https://regnum.ru/news/polit/2748248.html>
- RFERL. (2016, 9 juni). Russia leads effort to strip gay decriminalization from UN measure. *Radio Free Europe/Radio Liberty*. www.rferl.org/a/russia-leads-effort-un-strip-gay-decriminalization-drug-users-from-aids-resolution-iran-/27787638.html
- rg.ru. (2012, 23 juli). *Federal'nyj zakon ot 20 ijul'a 2012 g. N 121-FZ. O vnesenii v otdel'nyje zakonodatel'nyje akty Rossijskoj Federatsii v tjesti regulirovanija dejatel'nosti nekommertjeskich organizatsii, vypoln'ajusjijich funktsii inostrannogo agenta*. <https://rg.ru/2012/07/23/nko-dok.html>
- rg.ru. (2013, 2 juli). *Federal'nyj zakon ot 20 ijun'a 2013 g. N 135-FZ g. Moskva. O vnesenii izmenenij v stat'ju 5 Federal'nogo zakona »O zasjijite detej ot informatsii, pritiin'ajusjtjej vred ich zdorov'ju i razvitiju» i otdel'nyje zakonodatel'nyje akty Rossijskoj Federatsii v tsel'ach zasjijity detej ot informatsii, propagandirujusjtjej otrisanije traditsionnych semejnych tsennostej*. <https://rg.ru/2013/06/30/deti-site-dok.html>
- Rivkin-Fish, M. (1999). Sexuality education in Russia: Defining pleasure and danger for a fledgling democratic society. *Social Science & Medicine*, 49(6), 801–814.
- Rivkin-Fish, M. (2010). Pronatalism, gender politics, and the renewal of family support in Russia: Toward a feminist anthropology of 'maternity capital'. *Slavic Review*, 69(3), 701–724.
- Russian LGBT Network. (2020). *Zajavlenije soвета rossijskoj lgbt-seti o zakonoprojekte 'ob ukreplenii instituta sem'ji'*. <https://old.lgbtnet.org/ru/newseng/zayavlenie-soveta-rossijskoj-lgbt-seti-o-zakonoproekte-ob-ukreplenii-instituta-semi>
- Shevtsova, M. (2020). Fighting 'Gayropa': Europeanization and instrumentalization of LGBTI rights in Ukrainian public debate. *Problem of Post-Communism*, 67(6), 500–510.
- Shturma, J. (2020). »Strannaja ideja»: potjemu ne prosjli popravki Mizulinoj v Semejnyj kodeks. *Gazeta.ru*. <https://www.gazeta.ru/social/2020/10/20/13325305.shtml>
- Sov'et Federatsii. (2019). *Projekt – Federal'nyj zakon: O profilaktike semejno-bytovogo nasilija v Rossijskoj Federatsii*. <http://council.gov.ru/media/files/rDb1bpYASUAXolgmPXEFfKLUiQ7JAARUS.pdf>
- Stepanova, E. (2015). 'The spiritual and moral foundation of civilization in every nation for thousands of years': The traditional values discourse in Russia. *Politics, Religion & Ideology*, 16(2–3), 119–136.
- Stoeckl, K. (2020). The rise of the Russian Christian right: The case of the World Congress of Families. *Religion, State and Society*, 48(4), 223–238.
- Temkina, A. & Zdravomyslova, E. (2014). Gender's crooked path: Feminism confronts Russian patriarchy. *Current Sociology*, 62(2), 253–270.
- The Guardian. (2017, 17 oktober). *Tajikistan authorities draw up list of gay and lesbian citizens*. www.theguardian.com/world/2017/oct/17/tajikistan-gay-lesbian-register-medical-checks
- The Guardian. (2022, 13 januari). *Polish lawmakers pass bill to step up government control of schools*. <https://www.theguardian.com/world/2022/jan/13/polish-lawmakers-pass-bill-to-step-up-government-control-of-schools>
- Tolkachev, D. & Tolordava, T. (2020). Shared past, different future? Russian and Georgian authorities' discourse concerning homosexuality. *Sexuality & Culture*, 24(2), 447–464.
- UNHCR. (2009, 12 oktober). *A/HRC/RES/12/21: Promoting human rights and fundamental freedoms through a better understanding of traditional values of humankind*. <https://digitallibrary.un.org/record/668115>
- Uzlaner, D. (2017). Perverse conservatism: A Lacanian interpretation of Russia's turn to traditional values. *Psychoanalysis, Culture & Society*, 22(2), 173–192.
- Weiss, M. L. (2013). Prejudice before pride: Rise of an anticipatory countermovement. I M. L. Weiss & M. J. Bosia (red.), *Global homophobia* (s. 147–173). Illinois University Press.
- Weiss, M. L. & Bosia, M. J. (red.). (2013). *Global homophobia*. Illinois University Press.
- Wilkinson, C. (2014). Putting 'traditional values' into practice: The rise and contestation of anti-homopropaganda laws in Russia. *Journal of Human Rights*, 13(3), 363–379.
- Wilkinson, C. (2020). LGBT rights in the former Soviet Union: The evolution of hypervisibility. I M. J. Bosia, S. M. McEvoy & M. Rahman (red.), *The Oxford handbook of global LGBT and sexual diversity politics* (s. 233–247). Oxford University Press.
- Yurtaev, A. (2020, 17 februari). Inside the fight over Russia's domestic violence law. *Open Democracy*. <https://www.opendemocracy.net/en/odr/russia-domestic-violence-law/>
- Yuval-Davis, N. (1997). *Gender and nation*. Routledge.
- Zatari, A. (2020, 23 juli). »Eto fasjizm»: kak novyj zakonoprojekt Mizulinoj diskriminiruet transgendernych i interseks-ljudej. *BBC Russian*. <https://www.bbc.com/russian/features-53513349>